

Budúcnosť vidieka v spektre architektúry – dedina verzus mesto

Šarařín, M.: *Future of the Rural Landscape in View of Architecture – Village versus City. Životné prostredie*, 2012, 46, 4, p. 199 – 203.

The future of village is an interdisciplinary topic in the field of research. Architecture has strong interest in country and villages. A question has recently arisen in the world of architecture – can the village hold out against strong globalization processes of this age? The focus of architectural research is to specify key elements of the country's "healthy" future. Architecture is the visual diagnoses of contemporary state of country and its key element – the village. Cultural and historical structure of village changes and this threatens the nature of country. Many villages are losing their identity. Architecture doesn't protect the cultural and historical nature of the village anymore; instead there is chaos and foreign features. Restoration of village is still a problem and subject of architectural theory – to form a village while maintaining its traditional spirit. Architecture has proven that it has the ability to motivate and influence lifestyle of village according to its "modern" future. Research has shown that country has the right to its "own" architecture. The future of country in view of architecture has certain visions and ideas. Slovak villages should be differentiated as the new millennium offers new features of modern era. The goal of architecture is to form village in the spirit of its cultural and historical heritage in its own and inventive way.

Key words: rural architecture, cultural and historical structure villages, restoration of village

Dejiny vidieka sú založené na teórii dvoch kultúr, mesta a dediny, v rovine tradícia verzus modernosť. Veda o vidieku začína pokusmi spoznať ho ako organizmus s vlastnou autonómiou. Architektúra sa stáva jeho diagnózou, nie je len návodom pre stavbu domov, ale aj motiváciou spôsobu života.

Vidiek vstúpil do sveta globalizácie, stal sa súčasťou ekonomických procesov nového rozmeru. Poľnohospodárstvo prestalo byť oporou a ekonomickou základňou jeho života, Slovensko už nie je agrárnou krajinou. Ekonomika rozdelila vidiek na prímestský, rekreačný a stagnujúci. Nové rozdelenie vidieka čítame na obraze jeho dedín a krajiny. Prímestský vidiek sa stal územím nespútanej výstavby sídlisk, nových rodinných domov, ich prejavom sa stal výrazový chaos. Dediny vo zväčšujúcej sa gravitácii k mestu strácajú svoju tvár. Individuálne pekné domy vo svojom disharmonickom spolupôsobení tvoria bezduché súbory bez ľudskej príťažlivosti. Analýzy tohto stavu dokazujú vplyv globalizácie na dnešný vývoj vidieka. Nesklamala len architektúra, sklamala schopnosť ovládnuť

proces globalizácie v našej krajine. Globalizácia má aj druhú tvár, nastolila ideál blahobytnej a liberálnej spoločnosti. Prejavom toho sa stalo krédo nezávislého rozhodovania, nadvláda individuálneho záujmu nad všeobecno-prospešným. Dedinu zasiahla kríza spoločných záujmov, samospráva dediny nie je schopná nastoliť stavebný poriadok obce, nereguluje súkromné záujmy jednotlivca. Ekonomická sila a prestíž potláča politickú demokraciu v obci, nerozhoduje väčšina, ale pod rúškom liberálnosti rozhodujú ekonomické argumenty jednotlivca. Rúško liberalizmu dáva „právo“ jednotlivcovi meniť obraz dediny s dôsledkom straty výrazu jej malebnosti a svojráznosti. Súlad dedín s krajinou kapituluje pod vplyvom dominant rekreačných komplexov. Trhová reklama mení a devastuje vizuálne hodnoty krajiny. Analýzy preukazujú, že vidiek s potenciou rekreácie oprávnene očakáva eko-reguláciu využívania vidieckej krajiny.

Globalizácia má na vidieku sociologické dôsledky, stiera kultúrno-historické rozdiely medzi mestom a dedinou. Dedina je vystavená tlaku pomešťovania,

mestský štýl života „zaplavuje“ vidiek, vidiek vstúpil do zápasu s mestom o „pravé“ hodnoty života. Idea naplnenia ľudských túžob objavuje prednosti dediny pred mestom, dedina sa stáva aj pre mestského človeka miestom lepšieho života. Ľudia sa sťahujú z vidieka do mesta, pritom spoznávajú závažnosť rozdielov. Dedina je stále symbolom spolunažívania, družnosti a spolupatričnosti. Stupeň naplnenia týchto vlastností sa od dediny k dedine mení, zápas o zachovanie dediny má celoeurópsky význam. Obnova dediny je hnutím o zachovanie kultúrno-historických hodnôt života na vidieku, proces vzájomného odcudzovania sa ľudí sa tak zastavuje. Architektúra sa stáva znamením kvality života na vidieku. Analýzy dokazujú, že duchovnou hodnotou dediny ostáva spätosť človeka s prostredím a ľuďmi navzájom. Do dediny vstúpila architektúra nových stavieb a zariadení.

Globalizácia predstavuje vonkajšiu silu premien vidieka, mení štruktúru tohto systému a vstupuje do jednotlivých sídelných jednotiek rôznym stupňom dosahu. Spolu s ideológiou trhovej ekonomiky má mnoho podôb, s jednou sa spája urbanizácia, ktorá je charakteristická rozpínavosťou miest na úkor vidieka. Urbanizácia má tendenciu pohltiť vidiek prostredníctvom sprístupňovania a využívania ekonomicky ziskových zdrojov prírody. Vidiek sa stáva „ochranným“ územím prírody a plní ekologickú funkciu. Vidiek je

Obr. 1. Siluety vidieckej krajiny, dedina jej súčasťou a dominantou ľudskej prítomnosti je kostol. Autor: Michal Šarafín

nielen územím, ale aj prostredím. Záslužným dielom je súbor definícií vidieka (Hradiská, 2011), kde je vidiek predstavený ako ekonomická kategória založená na parametroch produktívnosti, obývateľnosti a zamestnanosti.

Vidiek na scéne teórií

Za oprávnenú považujeme hypotézu, že architektúra má schopnosť a poslanie formovať svet nielen smerom k rozmanitosti, ale aj k diferencovanosti. Vidiek je znamením a objednávkou prostredia s vlastným duchom svojho výrazu, vidiek bude poznateľný svojou architektúrou. Bude logom architektúry, ale aj života. Podstatou hypotézy je integračným procesom ekonomiky vštepiť body či miesta diferencovaných foriem spôsobu života –hypotéza regulovaného plánovania tvorby ľudských sídel. Nepochybne, v tomto plánovaní má mesto poslanie priestorového ťažiska osídlenia a vlastných hodnôt bývania. Vidiek ponúkne inú kvalitu bývania. Scenár budúcnosti vidieka s menovateľom integrovanej ekonomiky, ale aj dopravy pripomína teóriu regionálneho mesta (Hillebrecht, 1965). V urbanistickom rozmere to znamená začlenenie dediny do hospodárskeho a kultúrneho organizmu regiónu. Teórie, ktoré vznikajú na pôde architektúry, sa významnou mierou podieľajú na budúcnosti vidieka. Boli to utópie, sú to vízie, sme svedkami stále sa množiacich nových pokusov. Pozíciu architektúry v procesoch vytvárania hypotéz rozvoja našich sídel podrobne hodnotí Kruft (1963). Poukazuje na opodstatnenosť a oprávnenosť vytvárať teórie motivujúce a povzbudzujúce budúcnosť. Teórie architektúry rozdelili vidiek v odpovedi na otázku – môže sa na dedinu vrátiť malebnosť a svojráznosť? Teória obnovy dediny túto hypotézu považuje za reálnu, v závislosti od rôznych stupňov historickej pôvodnosti jej štruktúry. Obdobie socializmu s ideológiou vyrovnania dediny s mestom výraznou mierou nahradilo staré domy novými, svojráznosť kapitulovala pod vplyvom výrazovej rôznorodosti nových domov. Katastrofou svojráznosti dediny bol dom s rovnou strechou. Mnohé dediny, vyhlásené za strediskové, sa stali novodobými mestečkami. Typológia sídel z hľadiska podielu nového k starému je široká. Dominujúcou ideou obnovy dediny je prijať manifest samospráv – dotváranie prostredia v duchu svojráznosti vidieka. Pod termínom malebnosť architektonická teória obnovy nastoľuje vizuálny vzťah sídla a domu s krajinou, zdôrazňuje pokoru človeka k prírode, kde architektúra má byť jej oslavou (obr. 1). Toto posolstvo motivuje budúcnosť vidieka a vizuálnu príťažlivosť každej dediny. Dnes architektúra, aj v prostredí vidieka, uplatňuje umeleckú tvorbu „slobodných“ tvarov, architekti získali slobodu vytvárania nezávislých jedinečných stavieb. Nové stavby stratili závislosť od stavieb minulých či

súčasných. Nová sloboda (Jodidio, 2008) je ovplyvnená kultúrou okamžitého uspokojenia potrieb. Jedinečnosť každého domu, oslavovaná dnešnou architektúrou, vylúčila vytváranie spolupôsobiacich celkov. Dediny tak, po vzore mesta, stratili tvár súrodých a vzájomne sa chápaných a rešpektujúcich stavieb.

Vidiek v zajatí diskusií

V demokratickom svete je názor verejnosti neoddeliteľnou súčasťou vedeckého výskumu zameraného na hodnotenie a pretváranie prostredia, verejná mienka sa stáva limitujúcim činiteľom aplikácie vedeckých poznatkov do praxe. Na vidieku, v malých spoločenstvách, verejná mienka rozhoduje o budúcnosti každej dediny. Názorový potenciál vidieka je aktívny a otvorený. Dohoda spoločenstva dediny sa stáva kľúčom do jej budúcnosti. Diskusie spojené s rozvojom dediny z hľadiska tvorby prostredia, sa sústreďujú na otázky spojené s pojmami tradičné – moderné, nové má nahradiť staré, tradičné má ustúpiť modernému. Prednosť má túžba po tom, čo tu ešte nebolo. Príchod ľudí z mesta toto myslenie utvrdzuje. Dôsledkom toho je zmena vkusu a výber domov, ktoré sú pre vidiek cudzorodé. Názory na budúcnosť dediny sa preto menia na diskusie o zmysle života, tradičné verzus moderné. V architektúre sa klamlivo tradičné spája s historickým, tradičný dom ako kópia starého. Tradičné predstavuje skúsenosť, múdrosť a inšpiratívnosť kultúrno-historických odkazov. Tradícia je kultúrna dedičnosť naplňovania potrieb a snov svojej doby. Nepochybne súčasná doba má iné sny ako doby predchádzajúce, ani domy nemôžeme stavať tie isté. Budúcnosť dediny je moderná. Obnova dediny neznamena návrat k starej podobe, je výzvou nájsť tradičné v modernom, a to aj v obraze dediny našej doby. To znamená, že budúcnosť dediny bude „tradičná“, dedina bude kompaktná a snúbiaca sa s panorámou krajiny. Dedina budúcnosti bude „moderná“, priestorovú kompaktnosť a panoramatickú súladnosť potvrdia a umocnia jednotlivé domy, ktoré budú rešpektovať tomu zodpovedajúce usporiadanie a tvarové spolupôsobenie. Moderná bude v rozmanitosti, vynaliezavosti, emotívnosti a domy budú toho svedectvom. Architektúra bude prostredníctvom jednotlivých domov vytvárať spolupôsobiace prostredie.

Vidiek našej doby

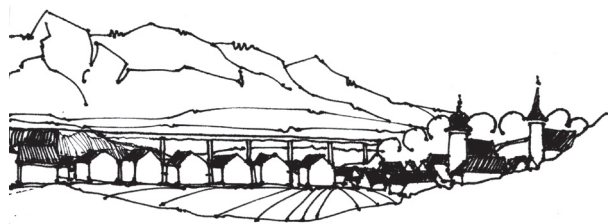
Budúcnosť je znamením pokroku, vidiek na Slovensku sa pripravuje na zmeny, ktoré vyvolá humanizácia a kultivácia prostredia. Dediny na Slovensku zaostávajú za západnou Európou práve v kvalite verejných priestranstiev, v budovaní verejných kanalizácií a v premiestňovaní vzdušných energických či telefónnych sietí do zeme. Vidiek predstavuje nízku

úroveň kvality obytného prostredia. Alarmujúcou skutočnosťou je zlá dopravná bezpečnosť v dedinách s prieťahmi štátnych ciest I. a II. triedy, tieto dediny sú vystavené vysokej zaťaženosti emisiami, hlukom, otrasmi. Solidarita našich miest v ekonomickej podpore dedín je nízka. Kvalita prostredia rastie neporovnateľne rýchlejšie v mestách ako na dedinách. Kvalita životného prostredia vidieka sa diferencuje v závislosti od dopravy, najohrozenejšími sú dediny ležiace na dopravných koridoroch celoštátneho či európskeho významu. Bývanie je tu neudržateľné. Budúcnosť dedín bude určovať doprava, mnohé dediny pravdepodobne zaniknú. Budúcnosť dediny vylučuje tranzitnú dopravu na miestnych komunikáciách. Nepochybne, prosperitu vidieka zabezpečuje doprava, dobré komunikačné väzby s mestom ekonomicke stabilizujú dedinu (obr. 2).

Dedinu čaká humanizácia dopravy. Humanizácia prostredia, v závislosti od dopravnej kostry, premení miestne komunikácie na ulice „pre ľudí“. Spomalenie dopravy vytvorí pešie zóny s prednosťou pre chodcov. Úprava ulíc zmení tvár dediny. Súčasťou toho bude odstránenie vysokých plotov smerujúcich do ulíc. Nové ulice dediny budú bez bariér pre ľudí s obmedzenou možnosťou pohybu. Ulice tohto druhu západný svet pozná a využíva, nové úpravy ulíc sú „neodkladnou“ budúcnosťou aj slovenskej dediny. Budúcnosť dediny s peknými ulicami preto závisí od prijatia nového dopravného poriadku. Doprava, aj v dedine, bude regulovaná. Realizácie ulíc „pre ľudí“ dokazujú, že tieto ulice preukázateľne zvýšia kvalitu života ľudí na vidieku. Súčasťou dopravnej humanizácie dediny je návrat priedomí – stratených miest ľudských kontaktov. Priedomia stierajú „ostrú“ hranicu medzi súkromným a verejným priestorom dediny. Aplikácia prostriedkov dopravnej humanizácie je čitateľným znamením schopnosti dediny byť modernou.

Európa zaznamenáva jav známy doteraz len v meste – vzájomné odcudzovanie sa ľudí. Dôsledkom toho je aj dedina bez zariadení a podmienok na spoločensko-kultúrne spolužitie, bez malých obchodov a hostincov. Slovensko, na rozdiel od iných západných štátov Európy, si zachováva vysoký stupeň vidieckej pospolitosti, vidiek si chráni svoju kultúru. Kultúra

Obr. 2. Dovalovo, dedina pod diaľnicou, novú tvár vidieckej krajiny určuje doprava. Autor: Michal Šarafín

predstavuje duchovnú silu ľudskej príťažlivosti, aj vnútornej súdržnosti. Kultúra vidieka, založená na vlastných tradíciách, ľudí na dedine spája a približuje. Silnou stránkou slovenského vidieka je kontinuita jeho kultúry. Dedina má svoje zvykoslovia, obrady a piesne, má stále silné tradície, má svoj kostol, aj kultúrny dom. Vznikajú komunitné centrá, predstavujú neviditeľný organizmus ľudskej vzájomnosti, človek sa cíti ich súčasťou. Dôležité sú sociálne profilované komunitné centrá, sociálna pomoc sa dostáva na prvé miesto samosprávnej zodpovednosti vidieka. Kultúra sa integruje, kultúrne domy sa budú adaptovať na komunitné zariadenia. Skúškou vidieka, ako regionálne zoskupených sídel, je vytvárať plnohodnotné podmienky na rozvoj duchovných aktivít obyvateľa vidieka. Výsledky zaznamenáme aj v obraze dediny, osobitne vo využití a výraze verejných priestranstiev na dedine. Tento proces nazvime kultiváciou vidieckeho priestoru v dedine (obr. 3).

Kultivácia má vonkajší a vnútorný rozmer architektonického zamerania. Kultivácia sa prejaví v efektívnejšom využívaní budov verejného zamerania, ale aj voľných či nevyužitých plôch v zastavanom území dediny. Verejné priestranstvá predstavujú nový potenciál sociálnej budúcnosti dediny. Ťažiskom kultivácie sú miesta, ktoré majú niešť ducha stretnutia. Historickým ťažiskom duchovného života dediny je kostol, ide o miesto vážnosti, dôstojnosti, povznesenia. Kostol je dominantou dediny, kostol reguluje výšku stavieb dediny, okolie kostola ponúka vytvoriť park pokoja. Budúcnosť dediny je spojená s vytvorením príležitostí na motivujúce stretnutia, akcie, podujatia. Kultiváciu v užšom rozmere predstavuje spoločenská príťažlivosť verejných priestranstiev. Architektúra prostredníctvom

revitalizácie prostredia formuje nový obraz dediny. Dedina v podobe malých spoločenstiev má evidentné prednosti života pred mestom.

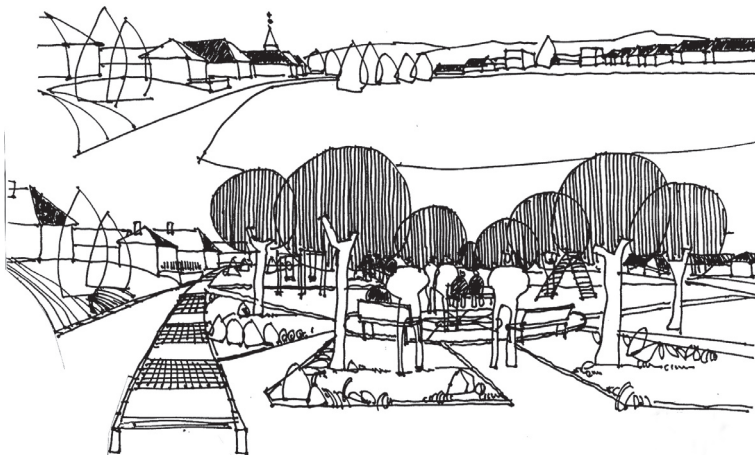
Prostredie s duchom vidieka

Kultivácia prostredia je cestou do budúcnosti, dedina budúcnosti bude pekným a príťažlivým obrazom svojho verejného priestoru. V dedine budú hranice medzi súkromným a verejným malé, súkromné vizuálne spojené s verejným bude znakom pozitívnych ľudských vzťahov dediny, nová generácia obyvateľov prekoná neistotu a nedôveru spolužitia. Výška predných plotov rodinných domov sa tak stáva skúškou kultúrnosti každej dediny. Príťažlivosť vidieckeho prostredia bude vysvedčením stavebnej kultúry každej dediny. Stavebná kultúra predstavuje schopnosť samosprávy „spútať“ individuálne záujmy v mene spoločného cieľa – vytvárať ducha dediny. Samospráva dediny prechádza skúškou tejto životaschopnosti. Zachovať ducha prostredia slovenskej dediny je primárnou požiadavkou budúcnosti vidieka.

Nosným predmetom záujmu sa preto stáva identifikácia „vidieckosti“ – ako znak príslušnosti a prejavu prostredia, ikonografické znamenie. Poznávacím znamením vidieka sú symboly, ktoré odhaľujú istú skutočnosť, sú istým poznávacím znamením duchovného obsahu vnímaného prostredia. Symboly patria v prvom rade do umeleckého repertoára architektúry, sú však aj nositeľom racionálneho poznávacieho zovšeobecnenia. Vidiek prostredníctvom svojich symbolov odovzdáva ľuďom vizuálne signály, vnímame ich a prežívame ich účinok. Dedina prostredníctvom domov či akýchkoľvek stavebných úprav svoju vidieckosť umocňuje, alebo ju

potiera či popiera. Vizuálne sa tak premenia na duchovné, vidiek chceme „čítať“ v krajine, dedinu „rozoznávať“ v pohľade. Chaos rôznorodých domov a stavebných prejavov vyvoláva pocit cudzorodosti a nevôle, vidieckosť tu kapituluje. Znakom vidieckosti ostávajú šikmé strechy domov s rôznym regionálnym sklonom. Vidiecky dom má strechu oddelenú od múrov. Dedinu „reprezentuje“ vegetácia. Architektonický výskum vidieckosti je otvorený, predurčuje vidieckosť chápať ako systém či logickú konštrukciu symbolov. Symboly predstavujú argumenty riadenia investičných zámerov v dedine a podstatu samosprávnych diskusií. Zánik vidieckosti je výstrahou. Dedina „objavuje“ magické miesta svojho spolunažívania. Budúcnosť dediny je podmienená a nerozlučne spojená s kultiváciou prostredia dediny, zachovanie vidieckosti je toho podmienkou.

Obr. 3. Žirany, dedina s novým stredom dediny, konfrontácia súčasného a navrhovaného stavu, park je spoločenským ťažiskom dediny. Autor: Michal Šarafín

Právo na architektúru

Architektúra je scénou a indikátorom procesov, ktoré rozhodujú o budúcnosti vidieka. Indikuje duchovný stav dediny v skúmaní a hodnotení jej prejavov. Obraz dediny v krajine a jej vlastná vizuálna príťažlivosť je dôkazom jej zápasu o svoju budúcnosť. Na prvý pohľad tak rozoznávame morálny stav každej dediny. Chaos alebo harmónia, poriadok alebo nespútanosť výstavby, cudzorodosť alebo príslušnosť domov k vidieku, súkromné záujmy kontra spoločné ciele, to je systémový rad problémov vidieka. Architektúra je aktívnym nositeľom premien vidieka, vedecký výskum na jej scéne tieto premeny nielen hodnotí, ale aj dosiahnutými poznatkami proces premien usmerňuje. Ponúka nielen orientáciu vývoja vidieka, vstupuje na vidiek svojimi teóriami a víziami. Architektúra v konkrétnych projektoch nastoľuje humanizáciu a kultiváciu prostredia. Nové koncepcie majú spoločného menovateľa – obnoviť ducha dediny. Pre architektúru je to profesionálna úloha „ovládnúť“ nespútanú slobodu autorských prístupov pri tvorbe prostredia vidieka. Právo na vlastnú architektúru patrí prostrediu, ktoré má svoju duchovnú opodstatnenosť. Právo predstavuje aj zodpovednosť vytvárať duchaplnú architektúru, architektúru pre vidiek. To znamená, prijať na Slovensku vizuálnu reguláciu tvorby jeho prostredia, dedina verzus mesto.

Po rokoch uniformovanej výstavby (1960 – 1980) a po rokoch nespútananej výstavby (1991 – 2011) hodnotenie stavu vidieka nastoľuje novú etapu jej riadenia. Súlad medzi súkromným záujmom a spoločným presvedčením otvára novú etapu spoločenského vývoja slovenského vidieka.

Aplikácia regulovaného systému formovania vidieka bude náročná. Vidiek Slovenska je vývojovo diferencovaný, nielen geograficky, ale aj ekonomicky. Vidiek predstavuje rôznorodú štruktúru sídel. Do dedín vstúpila mobilita. Mnohé dediny formujú dopravné trasy. Na území dedín sa otvárajú geotermálne zdroje, Slovensko má rekreačné a turistické dediny. V blízkosti veľkých miest sú dediny miestom výstavby bytových domov, dediny sa stávajú miestom nového domova. Vidiek Slovenska bude predstavovať novú typológiu dedín, svoje zaradenie si tu hľadajú dediny spolu s objavovaním vlastného potenciálu svojho rozvoja a objednávky na svoj obraz v budúcnosti. Ostať vidieckym sídlom bude v reči architektúry zadaním jedinečného poslania. Vidiek prestal byť pojmom romantiky a nostalgie, stal sa predmetom osobitého vedeckého výskumu, ktorý hľadá odpoveď na strategickú otázku – zostane vidiek nositeľom vlastného životného štýlu a tomu zodpovedajúcemu prejavu v tvorbe životného prostredia? Výsledky vedeckého výskumu potvrdili „obnovu dediny“, ktorá kladie dôraz na nové poslanie architektúry v podmienkach vidieka – formovať život-

ný štýl vidieka. Jej výsledkom majú byť diela, ktoré v duchu svojej doby umocnia identitu dediny. Novým poslaním architektúry vidieka je osвета – vedenie intenzívneho dialógu o význame a vplyve prostredia na život človeka. Architektúra tak otvára bránu do diskusií s témou – umenie života, tu má dedina nezastupiteľné miesto, tu je podstata budúcnosti vidieka.

* * *

Budúcnosť vidieka je interdisciplinárnou témou vedeckého výskumu, o vidiek má mimoriadny záujem architektúra spolu s krajinou ekológiou. Na scéne architektúry výskum hľadá odpoveď – odolá vidiek dôsledkom globalizačných procesov súčasnej doby? Cieľom architektonického výskumu je objasniť oporné body jeho „zdravej“ budúcnosti.

Architektúra je vizuálnou diagnózou dnešného stavu vidieka a jeho ťažiskového bodu – dediny. Slovenský vidiek je v ohrození, mení sa jeho kultúrno-historická štruktúra, dediny strácajú svoju identitu. Architektúra kultúrno-historický odkaz dediny nechráni a nerozvíja, naopak evidujeme chaos a cudzorodosť. Obnova dediny sa stáva problémom a predmetom architektonickej teórie – formovať dedinu v duchu jej tradícií. Architektúra potvrdzuje, že má schopnosti motivovať a formovať životný štýl dediny v mene jej „modernej“ budúcnosti. Výskum overil, že vidiek má právo na „vlastnú“ architektúru.

Budúcnosť vidieka má na scéne architektúry svoje vízie a predstavy. Slovenské dediny sa budú diferencovať, dnešné tisícročie im odovzdáva a ponúka nové znaky modernosti. Architektúre je určená úloha formovať dedinu v duchu jej kultúrno-historických odkazov, a to vlastným invenčným spôsobom.

Ďalšie obrázky k článku sú na strane 3 obálky.

Literatúra

- Hillebrecht, R.: Stadtebau morgen. Kiel: Presseamt der Stadt Kiel, 1965.
 Hradiská, A.: Financovanie rozvoja vidieka prístupom Leader, príručka. Levoča: Centrum prvého kontaktu, 2011.
 Jodidio, P.: Architektúra dneška. Bratislava: Slovart, 2008.
 Kruft, H. W.: Dejiny teórie architektúry. Bratislava: Pallas, 1963.

Prof. Ing. arch. Michal Šarafín, DrSc.,
 michal.sarafin@stuba.sk

Ústav obytných budov Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava